

מריחת והסרת צבעי הסוואה בשבת

הקדמה:

מפני כבוד השבת, יש להתנאות בה בבגדים נאים ונקיים, וכן לרחוץ כל גופו במים חמים לפניה. עם זאת, חיילים העוסקים בפעילות מבצעית, נדרשים לעיתים למרוח על פניהם צבעי הסוואה אף בשבת, שכן חייו של יהודי, וכל שכן חייהם של עם ישראל כולו, דוחים את השבת וחשובים ממנה. בדף זה נברר אילו מלאכות כרוכות במריחת והסרת צבעי הסוואה בשבת, ובאיזה מידה יש להמנע מכך, כשהדבר אינו נוגע לפיקוח נפש.

שאלה: האם חייל היוצא למארב בליל שבת צריך להקפיד למרוח את צבעי ההסוואה על פניו קודם השבת? כיצד ינהגו חיילים ששבו מפעילות מבצעית בשבת וחפצים להסיר את צבעי ההסוואה מפניהם?

א. צביעת הפנים בשבת

במשנה (מסכת שבת פרק י משנה ו) נאמר:

"הגודלת (אישה הקולעת את שיערה), וכן הכוחלת (צובעת סביב עיניה), וכן הפוקסת (מסרקת שיערה, ותולשת שערות אגב זה) - רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות (לפי שאין דרך מלאכות בונה, צובע וגוזז, לקיימם בגוף האדם)".

וכן נפסק להלכה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שג סעיף כה:

אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה (לצבוע את פניה באיפור), משום צובע. ומטעם זה אסורה לכחול (את עיניה) בשבת.

❖ **לאור זאת, האם צביעת הפנים בצבעי הסוואה אסורה בשבת?**

בנוגע לצביעת הפנים תוך אכילה או שתייה כתב היראים:

ספר יראים סימן רעד:

אם שותים בשבת משקין צובעין כגון יין אדום או מי תותים... וצביעת פיו וידיו אין בו חשש שאין בצביעה קפידא אלא על אדם שדרכו לצבוע, ולא מקריא צביעה כלל. והא דתניא בהמצניע... אשה לא תעביר סרק על פניה משום שצובעת, ההיא כגון שדרך צביעה מיקריא (כוונת הגמרא לאסור צביעה באופן שרגילים לצבוע).

❖ **מדוע לדעת היראים מותר לאכול בשבת תותים, אף שידיהם ופיהם נצבעים באדום?**

בספר הריקאנטי כתב:

ריקאנטי סימן קכג:

מיהו צביעת פיו וידיו ורגליו אינו חושש שאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבוע. והא (וזה) דאמרו לא תעביר אשה שרק על פניה מפני שהיא צובעת, כיון שדרך האשה בכך צביעה מיקריא.

וכן פסק להלכה המגן אברהם:

מגן אברהם סימן שכ ס"ק כה:

ואף על גב דצובע פניו וידיו ליכא למיחש דאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבוע ולא דמי (אינו דומה) לסימן שג סעיף כה (שאסור לאישה למרוח סרק על פניה), דאשה דרכה בכך.

❖ **לאור דבריהם, האם יש איסור למרוח צבעי הסוואה על פניו וידיו בשבת?**

תורת המנחה פרק מב תשובה ד

יש מהפוסקים שכתבו שכן הדין (שאסור לצבוע את הפנים בשבת) דוקא בנשים הוהיל ודרכן בכך, ואילו באנשים שכלל אין דרכם לצבוע את פניהם, אין כל איסור בכך...

ב. הסרת הצבע מהפנים בשבת

הברייתא מגדירה את איסור מוחק בשבת, ששיעורו בכך שיוכל לכתוב שתי אותיות על המקום המוחק:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עה עמוד ב:

תנו רבנן: מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים - חייב.

❖ **האם יש לחלק בין מחיקת אות למחיקת כתם לא מוגדר?**

כתב הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שבת פרק יא הלכה ט:

נפלה דיו על גבי ספר ומחק אותה, נפלה שעוה על גבי הפנקס ומחק אותה, אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב.

וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן שמ סעיף ג): המוחק דיו שעל הקלף או שעוה שעל הפנקס, אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות, חייב.

❖ **האם מחיקת כתם מהגוף אסורה כמחיקת כתם מדף?**

בספר ח"י אדם הרחיב את איסור מוחק גם למחיקת לכלוך מהגוף:

ח"י אדם כלל מ סעיף ח:

שו"ת הרדב"ז חלק ד סימן קלא:

שאלה שאלת אם צריך אדם ליזהר בשעה שאוכל בשבת פירות הצובעים כגון תותים ואפרסקים ורמונים שלא יקנח ידו במפה לפי שהוא צובע... כך נמצא בדברי רבי אליעזר ממי"ץ (בעל ספר יראים) **ואנחנו לא ראינו מימינו מי שנזהר בזה, ובזדאי דחומרא יתירה היא, דאין זה דרך צביעה אלא דרך לכלוך...** תדע שהוא דרך לכלוך, שהרי אינו צובע כל הבגד אלא נעשה כתמים כתמים... והמחמיר תבוא עליו ברכה.

❖ **מדוע לדעת הרדב"ז מותר (מעיקר הדין) לקנח את פניו הצבועות בבגד? כיצד הוכיח בדבריו?**

כך הובא דין זה להלכה בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שכ סעיף כ:

יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, **צריך ליזהר** שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע.

וכתב הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה שבת חלק ה הל' צובע סעיף ה הערה ה: והנה מרן בשולחן ערוך כתב דברי היראים בלשון 'יש מי שאומר שצריך להזהר', וכתב הט"ז דמה שכותב מרן בשולחן ערוך 'צריך להזהר' אינו מן הדין אלא ממידת חסידות, אלא שטוב להחמיר הואיל ונפק מפומיה דהיראים (כיוון שבעל היראים החמיר בדבר).

וכן דעת המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן שכ ס"ק קמו:

ובמקום הדחק הסכימו האחרונים דיש להקל, דהוא דרך לכלוך.

ד. הלכה למעשה

כך נכתב בספרנו תורת המחנה:

תורת המחנה פרק מב תשובה ד:

א. היוצא לפעילות מבצעית מעט לאחר כניסת השבת, ישתדל במידת האפשר להקדים ולמרוח את צבעי ההסוואה על פניו קודם השבת. אך במקום צורך, כגון שלא נעים לו להתפלל או להופיע כך בחדר האוכל, וכל שכן במידה שיש לדחיית הצביעה ערך מבצעי, רשאי למורחם בשבת.

ב. השב מפעילות מבצעית בשבת רשאי להסיר את הצבע שעל פניו באמצעות מים וסבון נזלי, אך ייזהר משימוש במטלית לחה מפני איסור סחיטה, ואף ישתדל במידת האפשר להמנע מניגוב הצבע במטלית וכדו' משום איסור צובע.

מי שנתפחמו (הושחרו) ידיהם משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת, נראה לי דאם אין בו ממש רק חזותא בעלמא (אין ממשות של צבע דבוק על ידיו, אלא רק מראה לכלוך), או אפילו יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד, מותר ליטול ידיו (לשטוף ידיו במים), ובלבד שלא ינגבם, דהוי כמוחק (שכן ניגוב הידיים הצבועות במגבת - אסור משום מלאכת מוחק), רק ימתין עד שיתנגבו ממילא.

אולם רוב הפוסקים חלקו על חידוש זה, ולדעתם איסור מוחק לא נאמר אלא במקום שדרך לכתוב עליו, ולא ביחס לפניו או ידיו:

פתחי תשובה סימן קסא:

ולא ידעתי היכן מצא איסור מחיקה בשבת בדבר שאינו דרך כתיבה רק לכלוך בעלמא.

וכן כתב הגרש"ז אויערבך:

מנחת שלמה חלק ב סימן לד:

ולדעתי נראה דנהי (שאף) דחכמים אסרו במוחק גם כשאינו מכוון על מנת לכתוב (וממילא היה מקום לאסור את הסרת הכלוך מידי, אף שאין כוונתו לכתוב עליהם), מכל מקום היינו **דוקא במקום העומד לכתיבה** ולא במוחק מעל ידו (חכמים לא אסרו אלא מחיקה במקום שרגילים לכתוב בו).

וכך פסק להלכה הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה חלק ה הלכות כותב סעיף יט:

אבל אם היה טשטוש של דיו על ידיו וכל שכן אם הושחרו ידיו ונתפחמו משחרות של קדירה, מותר לעשות נטילת ידיים כרגיל ולנגבם כראוי, ואין בזה משום מוחק.

לאור זאת נפסק למעשה בתורת המחנה:

תורת המחנה פרק מב תשובה ד:

השב מפעילות מבצעית בשבת רשאי אף לכתחילה להסיר את הצבע שעל פניו באמצעות מים וסבון נזלי.

ג. ניגוב הצבע במגבת בשבת

אף שהתבאר לעיל, שמותר להסיר את צבעי ההסוואה בשבת, בכל זאת, דנו הפוסקים האם מותר לנגב את פניו במגבת, או שיש לחשוש לצביעת המגבת:

ספר יראים סימן רעד:

אם שותים בשבת משקין צובעין, כגון יין אדום או מי תותים... יזהרו שלא יצבעו מפותיהם וסדיניהם ובגדי לבושיהם.

אמנם יש שחלקו על כך:

‘והגית בו’

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: טור' ר' בן אור ודאוקר, טור' אוריאל בוכריס.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

